

Akbar ESHMURODOV,

Renessans ta'lim universiteti "Ijtimoiy-siyosiy fanlar" kafedrasida dotsenti v.b., s.f.f.d. (PhD)

E-mail: akbarshoh19821710@mail.ru

Tel: 90 987-60-82

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti s.f.d. Sh.Shazamanov taqrizi asosida

THE INFLUENCE OF "MASS CULTURE" ON THE SPIRITUAL SECURITY OF SOCIETY

Annotation

The article shows that the formation of "mass culture" is going through an extremely contradictory and difficult stage of historical development, and the place of ancient values is occupied by "new morality" and "faith" based only on personal interest, luxury and pleasure. It is noted that moral values are being replaced by legal norms, demographic, national-ethnic and spiritual foundations are being blurred. It also describes the impact of moral threats on our national and moral security and its negative consequences.

This article provides a number of proposals to combat the threats of "mass culture" and moral education of the younger generation.

Key words: spirituality, globalization, "mass culture", youth, spiritual security, family, marriage, spiritual crisis, personal freedom, values, national education.

ВЛИЯНИЕ "МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ" НА ДУХОВНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье показано, что становление "массовой культуры" переживает крайне противоречивый и сложный этап исторического развития, а место древних ценностей занимают "новая мораль" и "вера", основанные только на личном интересе, роскоши и удовольствиях. Отмечается, что моральные ценности подменяются правовыми нормами, размываются демографические, национально-этнические и духовные основы. Также описывается влияние моральных угроз на нашу национально-нравственную безопасность и его негативные последствия.

В данной статье дан ряд предложений по борьбе с угрозами "массовой культуры" и нравственно-нравственного воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: духовность, глобализация, "массовая культура", молодежь, духовная безопасность, семья, брак, духовный кризис, свобода личности, ценности, национальное воспитание.

"OMMAVIY MADANIYAT"NING JAMIYAT MA'NAVIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI

Annotatsiya

Maqolada "ommaviy madaniyat"ning paydo bo'lishi, tarixiy rivojlanishning g'oyat ziddiyatli va murakkab bosqichini boshidan kechirayotgani, azaliy qadriyatlar o'rini faqat shaxsiy manfaat, aysh-ishrat, huzur-halovat mayllariga yo'g'rilgan "yangi axloq" va "e'tiqod" egallayotgani ko'rsatilgan. Axloqiy qadriyatlar huquqiy me'yorlar bilan almashtirilayotgani, demografik, milliy-etnik va ma'naviy asoslarining yemirilayotgani yaqqol ko'zga tashlanayotganligi qayd etilgan. Shuningdek, ma'naviy tahdidlarning milliy-ma'naviy xavfsizligimizga ta'siri, uning salbiy oqibatlari bayon qilingan. Mazkur maqolada "ommaviy madaniyat" tahdidlariga qarshi kurashish, yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash bo'yicha bir qator taklif-tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, globallashtirish, "ommaviy madaniyat", yoshlar, ma'naviy xavfsizlik, oila, nikoh, ma'naviy inqiroz, shaxsiy erkinlik, qadriyatlar, milliy ta'lim.

Kirish. Bugungi davrda g'arb mamlakatlarida vujudga kelgan g'oyaviy mafkuraviy va ma'naviy muhit masalasini xolisana tahlil etib, iqtisodiy, harbiy, ijtimoiy, siyosiy, ilmiy va texnologik taraqqiyotning yuksak cho'qqisiga ko'tarilgan g'arb tamadduni yangi mingyillikning boshiga kelib, tarixiy rivojlanishning g'oyat ziddiyatli va murakkab bosqichini boshidan kechirayotgani, azaliy qadriyatlar o'rini faqat shaxsiy manfaat, aysh-ishrat, huzur-halovat mayllariga yo'g'rilgan "yangi axloq" va "e'tiqod" egallayotgani, axloqiy qadriyatlar huquqiy me'yorlar bilan almashtirilayotgani, bir so'z bilan aytganda, g'arb tamaddunining demografik, milliy-etnik va ma'naviy asoslarining yemirilayotgani yaqqol ko'zga tashlanmoqda.

Mazkur muammoning tub ildiziga nazar soladigan bo'lsak, u "ommaviy madaniyat"ning paydo bo'lishi bilan bog'liq. "Ommaviy madaniyat"ning dastlabki shakli g'arbda XIX asrning 30 yillarida adabiyot sohasida paydo bo'ldi va ommaviy axborot vositalarida sarguzasht janri orqali turli asarlar tinimsiz chop etila boshladi hamda vaqt o'tishi bilan ushbu jarayonga "yurak matbuoti" yoki "qalb industriyasi" degan nom berildi. Aniqlik, "ommaviy madaniyat"ning keskin rivoji XX asrning o'rtalariga to'g'ri keladi. O'tgan asrning 50-60 yillarida AQSHning janubiy shtatlarida istiqomat qiluvchi bir guruh yoshlar o'z hayot tarzini butun dunyo madaniyatiga aylantirishni xohlab qoldilar. Bu hayot tarzi o'zining yengil-yelpiligi, jinsiy hayotda erkinligi va kosmopolitizm g'oyalari bilan butun dunyo yoshlarini o'ziga ohanrabodek jalb qila boshladi. Asr oxirida AQSH va G'arbiy Yevropadagi go'zal afishalar, tungi klub va diskotekalar butun dunyo yoshlarini o'ziga torta boshladi va bu butun dunyoga "ommaviy madaniyat" nomi bilan tarqaldi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bu haqda Zbignev Bjezinskiy shunday degan edi: "Agar Rim dunyoga – huquqni, Angliya – parlamentni, Fransiya – madaniyat va milliy respublikachilikni bergan bo'lsa, AQSH – dunyoga ilmiy-texnika revolyutsiyasini va "ommaviy madaniyat"ni tortiq qildi" [1, 50]. Shubhasiz, globallashtirayotgan zamonaviy dunyoda ommaviy axborot vositalari tomonidan keng targ'ib qilinayotgan "ommaviy madaniyat" hukmronlik qilmoqda va bu AQSHning dunyoda g'egemonlik qilish geosiyosatining asosiy yo'nalishlaridan biridir. Zamonaviy sharoitda ochiq harbiy qarama-qarshilikka kirish barcha yoki aksariyat jamiyatlarning deyarli yuz foiz halokatiga olib kelganligi sababli, o'z madaniyatini, to'g'rirog'i, "ommaviy madaniyat"ni jamoatchilik ongiga singdirishni muhim deb hisoblashadi.

Inchunin, davlatning qudrati millatining ma'naviy holati bilan belgilanadi. Mamlakat hududining maqomi nafaqat iqtisodiyot va harbiy sohaning qanchalik rivojlanganligi va mustaqilligiga, balki milliy-ma'naviy makonning

mustahkamligiga bog'liqdir. Fransiyalik taniqli siyosatshunos Jak Baraning fikricha, ba'zi mamlakatlarda iqtisodiy foyda ketidan quvish g'oyasi ma'naviy qadriyatlarini yo'q qilib yuborilishiga olib kelmoqda. Ularda oila, jamoa, millat tushunchalari nihoyatda qadrsizlanib ketgan, odamlarning aksariyati faqat bugungi kun va foyda olish uchun yashaydi, egoizm va egotsentrizm mayllari kuchayib ketgan. "Biz yashaydigan mintaqada, – deydi u, – ma'naviy-axloqiy tanazzul nafaqat oddiy odamlar, balki xalqlar va davlatlar boshiga ko'pdan-ko'p falokatlarni soldi, siyosiy inqiroz esa millionlab kishilarning yostig'ini quritgan ikkita jahon urushini keltirib chiqardi" [2, 198].

Shuni ta'kidlash zarurki, aslini olganda, "ommaviy madaniyat" umuminsoniy madaniyat emas, u "avom" yoki "olomon" ma'naviyati emas, balki bir tomondan yuksak taraqqiy qilgan mamlakatlarning dunyoda o'z hukmronligini o'rnatishga harakat qilayotgan, yer kurrasida mavjud barcha resurslarga egalik qilishga intilayotgan, moddiy farovonligi yuksak, ammo ma'naviy qashshoq korchalonlar ma'naviyatidir. U nafaqat kam taraqqiy qilgan, shuningdek, ana shu yuksak taraqqiy qilgan mamlakatlar aholisini ham ma'naviy qashshoqlikka muhtalo qilayotgan zo'rvonlik ruhiyatini va axloqiy buzuqlikni ifoda etayotgan g'oyaviy qashshoq ma'naviyatdir. Iste'molchilik ruhiyatini avj oldirish, "rohatlanish sanoati"ni rivojlantirish, "olomon madaniyati"ni keng yoyish oqibatida g'arbda ma'naviy-axloqiy tanazzul jarayonlari kuzatilmoqda. Qadriyatlar tizimi oyog'i osmondan kelib, ilgari fazilat sanalgan narsalar aybga, avvallari gunoh sifatida qoralangan harakatlar fazilatga aylantirilmoqda. G'arb mamlakatlarida jinoyatchilik, giyohvandlik, fohishabozlik, besoqolbozlik kabi illatlarning avj olishi, oilalarning buzulishi, tug'ilishning kamayishi buning yaqqol dalilidir. Ahvol shu darajaga borib yetdiki, "AQSH va ayrim G'arbiy Yevropa davlatlarida 1989-yilga kelib bir jinsli odamlarning nikohini ro'yxatga olishga erishildi" [3, 14]. Shu sababli bugun aksar Yevropa davlatlaridagi asosiy muammo – bu demografik inqirozdir.

Yevropa ittifoqida 2016-yil uchun olib borilgan hisob-kitoblarga qaraganda, mazkur sanada tug'ilgan chaqaloqlarning 43 foizi nikohsiz dunyoga kelgani ma'lum bo'lgan. YEI statistika qo'mitasi (Eurostat) tomonidan tarqatilgan so'nggi ma'lumotlarga qaraganda, g'arb davlatlarida nikohsiz tug'ilishlar 2000-yildagiga nisbatan 15 foizga ortgan. Bu jarayon ayniqsa, Fransiya (60 foiz), Bolgariya (59 foiz), Sloveniya (59 foiz), Estoniya (56 foiz), Shvetsiya (55 foiz), Daniya (54 foiz), Portugaliya (53 foiz) va Gollandiya (50 foiz) kabi davlatlarda qayd etilgan. Ta'kidlab o'tish joizki, so'nggi yillarda mazkur davlatlarda nikoh bilan tug'ilgan bolalarga nisbatan nikohsiz tug'ilgan go'daklar ko'pchilikni tashkil qiladi [4]. Ma'lumotlarga ko'ra, AQSHda qamalganlarning yarmidan ko'pi buzilgan oilalar farzandlari ekani, ota-onasining ajrashgani tufayli yetkazilgan kuchli ruhiy zarba erkak va ayollarga o'rta yosh, hatto keksalik chog'ida ham salbiy ta'sir ko'rsatib turishi aniqlangan.

G'arbda individualizm, inson huquqlari va shaxs erkinligi shiori ostidagi "erkinlik" kabi falsafiy ta'limotlar ta'sirida yuzaga kelgan adabiyot va san'atdagi oqimlar butun boshli avlodlarning voyaga yetishishiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi hamda ularda axloqiy normalardan chekinish, nikoh va oilaga eskilik sarqiti, erkinlikni bug'ish degan qarashni shakllantirdi. Ushbu qarashlar ta'sirida ayollarning oiladagi an'anaviy vazifalaridan ozod etilishi esa ularning oila va nikohga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartirib yubordi. Bugungi kunda dunyoda ko'plab mamlakatlarda xotin-qizlar feminizm ayollarning qarashini qabul qilib, turmush qurish va bola tug'ishdan voz kechmoqda. Shu sababli, amerikalik siyosatchi va publitsist P.Byukenen Amerika xalqiga qarata "1950 – yillarda boshlangan "ommaviy madaniyat" harakati 1990 – yillarga kelib millatimizni naslsizlik balosiga duchor qildi" deb, murojaat qiladi [5, 38].

Tadqiqot metodologiyasi. Darhaqiqat, globallashtirish jarayonida g'arbcha turmush tarzini tiqishtirish orqali dunyo xalqlarini o'ziga xos tarzda g'arblashtirishga intilish kuzatilmoqda. Tabiiyki, g'arblashtirish (amerikalashtirish) xalqlarning o'ziga xosligi, milliy xususiyatlari, madaniy an'analariga putur yetkazmoqda. Barchamizga ma'lumki, tabiat bo'shliqni yoqtirmaydi. Gap shundaki, SSSR tanazzulga yuz tutganidan so'ng AQSH hukumatining tashqi siyosatidagi "norasmiy" mafkuraviy quroli bo'lmish "amerikacha madaniyat" turli jabhalarda namoyon bo'lgan holda jadal tarqalib bordi. Shu o'rinda globallashtirishni "yaxlit dunyoning shakllanishi, yagona yirik davlatning qaror topishi, yagona madaniyatiga ega xalqaro hamjamiyatning tarkib topishi jarayoni" sifatida talqin qilayotgan odamlar yodga tushadi. Bu jihatdan aksilglobalistlar globallashtirish jarayonini madaniy imperializmning yangi ko'rinishi deb talqin qilayotgani ham bejiz emas.

Ba'zi bir yirik g'arb mamlakatlari tomonidan endigina mustaqillikka erishgan davlatlarni yo'q qilish maqsadida ularga qarata olib borayotgan yovuz harakatlari, ayniqsa, yoshlar ongi va qalbini buzib ularga yot g'oyalarni singdirish borasida ommaviy madaniyat ko'rinishidagi mafkuraviy tazyiqlarni amalga oshirishga qaratilgan. Bunday ishlar, ayniqsa, kino va teatr olamida yengil-yelpi ma'nadan buzuq filmlar va tomoshalar, qo'shtirnoq ichidagi kiyinish madaniyati borasidagi modalar va musiqa san'atida ham yoshlar ma'naviyatiga tez va salbiy ta'sir etadigan shou ko'rsatuvlar va h.k.lar ko'rinishida namoyon bo'lmoqda. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev masalaning shu jihatiga alohida to'xtalib, "Biz bir narsani hech qachon esimizdan chiqarmasligimiz zarur. Agar "ommaviy madaniyat" tahdidi faqat chetdan – G'arbdan kirib keladi, desak, qattiq adashamiz. Bu balo, afsuski, o'zimizdan, o'z oramizdan ham chiqishi mumkin. Men bu gaplarni osmondan olib aytayotganim yo'q. Yurtimizda nashr etilayotgan ayrim gazeta jurnallar, kitoblarni, suratga olinayotgan ba'zi klip va kinolarni, efirga berilayotgan qo'shiq va raqslarni kuzatib, sog'lom fikrlaydigan har qanday odam shunday xulosaga kelishi tabiiy" deb ta'kidlaydi [6].

Tahlil va natijalar. Yuqoridagi fikrlar tahlili asosida aytishimiz mumkinki, bunday ko'rinishdagi yot g'oyalarni aholi, yoshlar ongiga singdirishga qilinayotgan harakatlar hozirgi davrning eng katta muammolaridan biridir, chunki ular quyidagi oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin:

- aholi, jumladan, yoshlarni shakllantiruvchi jamiyatning madaniy-ma'naviy sohalariga ta'sir o'tkazib, ulardagi muayyan o'zgarishlarga olib keladi, ya'ni milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar tizimini izdan chiqaradi;
- insonlarning ma'naviy-axloqiy, psixologik qiyofasiga jiddiy ta'sir o'tkazadi va hozirgi zamon jamiyatining qiyofasini o'zgartiradi;
- insonlarning ijtimoiy va individual ongida destruktiv o'zgarishlar ro'y beradi;
- yoshlarning Vatanga, ota-onaga bo'lgan muhabbat, oila muqaddasligi hamda kattaga bo'lgan hurmat his-tuyg'ularning yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Albatta, hozirgi vaqtda ma'naviy-mafkuraviy inqiroz va tanazzulni xarakterlovchi xususiyatlar aholining ma'naviy qiyofasi, odamlarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlarga munosabatida yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Odamlar orasida mehr-muhabbat, oqibat, barg'ikenlik, ijtimoiy faollik kabi xislatlar kamayib bormoqda, aksincha, loqaydlik, beburdlik, bezorilik, berahmlik, beparvolik kabi illatlar ko'paymoqda.

Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra O'zbekistonda 2023-yil yanvar-sentyabr oylarida nikohdan ajralishlar soni 37,7 mingtani tashkil etib, 2020-yilning mos davriga nisbatan 17,7 mingtaga ko'paydi. Ajralishlar shahar joylarida 22,7

mingtani (60,3 foiz), qishloq joylarida 15 mingtani (39,7 foiz) tashkil etdi. 2023-yilning 9 oy davomida bir nafar farzand bilan nikohdan ajralishlar soni 10 ming 229 tani (27,2 foiz), ikki va undan ortiq farzand bilan nikohdan ajralishlar 8 ming 331 tani (22,1 foiz) tashkil etgan. Farzandsiz nikohdan ajralishlar soni 19 ming 94 ta (50,7 foiz) bo'lgan [7]. Fikrimizcha, bu raqamlar mohiyatida g'arbona madaniyatning ta'sir yaqqol ko'rinib turibdi va bundan har birimiz jiddiy xulosalar chiqarishimiz zarur. Bugun ogohlik davri bo'lib, xalqimizni, ayniqsa, yoshlar qalbini, ruhiyatini, aql-idroki va umuman ma'naviyatini "ommaviy madaniyat" niqobi ostidagi xatarlardan muhofaza qilish zarur.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida ta'kidlash zarurki, bugungi globallashuv davrida "ommaviy madaniyat" tahdidlari xonadonimizga ham kirib keldi va o'zining salbiy natijalarini ko'rsata boshladi. Shu boisdan, oldimizdagi asosiy masala milliy tarbiya tizimi asosida ma'naviy-ma'rifiy ishlar ta'sirchanligi va samardorligini oshirish, ma'naviy tahdidlariga nisbatan sergak, ogoh va hushyor bo'lib yashash, mamlakatimiz milliy manfaatlarini, an'ana va qadriyatlarimizga yot g'oya va qarashlarning maqsad-muddaolarini teran anglash, ayniqsa, yoshlarimizni bu kabi xavf-xatarlardan himoya qilishimiz, ularni "ma'naviyat" vaksinasi bilan emlashimiz kerak.

Bu borada g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish tamoyili davr talabi va hayot haqiqati bo'lib qolishi dardkor. Shu bois bugungi globallashuv davrida jamiyatimiz ma'naviy xavfsizligini ta'minlashda Vatan va xalq manfaatlarini ustuvor g'oya bo'lmog'i, aholi, ayniqsa, yoshlarimizni yuksak bilimga ega bo'lgan, o'z so'zida sobit turadigan mard, jasur va qat'iyatli insonlar qilib tarbiyalash har qachongidan muhim vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Brzezinski Z. Between Two Ages. America's Role in the Technotronic Era. – N.Y., 1970.
2. Nazarov Q. G'oyalar falsafasi. – T.: "Akademiya", 2011.
3. G'aniyev A. G'arb olamidagi ahloqiy muammolar. – Toshkent: Voris, 2007.
4. <https://aniq.uz/yangiliklar/evropa-ittifoqida-43-foiz-bola-nikohsiz-tugilgan>
5. Allanbayev R. "Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda musiqa san'atining o'rni". O'zDSMI xabarlarini — 2018, №1(5).
6. Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruzasi. "Xalq so'zi", 04.08.2017
7. <https://daryo.uz/k/2023/11/05/ozbekistonda-nikohdan-ajralishlar-soni-eng-kop-hudud-malum-qilindi>